

MODERN BİR MUHAFAZAKÂR: YAHYA KEMAL

Fatih YALÇIN*

ÖZET

Yahya Kemal, geri kalmışlığın ve buna bağlı olarak yaşanan özgüven kaybının travmatik etkisinin yoğun bir şekilde yaşandığı bir dönemde yaşamış en önemli edebiyatçılarımızdan biridir. Onu önemli kılan temel nitelik aydınlarının neredeyse tamamına yakınının radikal değişim talebinde bulunduğu ve bu kapsamdaki uygulamaları kayıtsız şartsız desteklediği bir dönemde ortaya koyduğu tavırda saklıdır. Batı'yı iyi tanıyan bir sanatkâr olarak bize ait olan her şeyin reddi mirasa uğradığı bir dönemde kültür mirasımıza yeniden dikkatleri çekmiş, köksüz bir değişimin olumsuz sonuçları konusunda herkesi uyarmıştır. Milletlerin hayatında yaşanan bütün değişimlere rağmen değişmeyen, sürekli devam eden bir "öz"ün varlığına inanan Yahya Kemal, kendi kültürümüz açısından da bu "öz"ün tespit edilmesi ve yeninin onun üzerine inşa edilmesi gerektiğini savunmuştur. Güzel ve doğru olanın Batı'da olan/Batıdan gelenle sınırlı olduğu bir dönemde hiçbir şekilde tutuculuğa düşmeden Türk edebiyatını kendi geleneğiyle barıştırmıştır. Ortaya koyduğu eserleriyle gelenekten ilham alınarak da "yeni"nin inşa edilebileceğini herkese ispatlamıştır. Bu çalışmada

---

* Bayburt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

onun geçmiş/tarih ve gelenek karşısındaki tutumu, din ve dil konusundaki görüşleri, Türk muhafazakâr düşüncesi açısından tüm gel-gitlerine rağmen öncü ve çığır açıcı olduğu düşünülen Yahya Kemal'in ülkemizdeki muhafazakâr düşünce hayatına katkıları irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Yahya Kemal, Muhafazakârlık, Modernleşme

GİRİŞ

*M*uhafazakârlık aydınlanmaya, onun akıl anlayışına, bu aklın ürünü olan siyasi projelere ve bu siyasi projeler doğrultusunda toplumun dönüştürülmesine ilişkin öneri ve uygulamalara muhalif durmak olarak (Özipek, 2011: 18) tanımlansa da bu genel tanımdan sapmalar gösteren, farklı coğrafyalarda ve farklı zamanlarda yaşananları dikkate alan farklı tanımlamalar da olmuştur. Ancak aydınlanma düşüncesine ve pozitivizmin tanrı katına çıkardığı akıl anlayışına karşı oluş muhafazakâr düşüncenin temel belirleyicilerindedir. Aklın soyut ve tümdengelimci yapısının karşısına tarihi ve dolayısıyla tecrübeyi koyar. (Nisbet: 2011: 51) Bu bağlamda devrimci değişime karşı evrimci veya tedricî değişimi savunan, geleneksel toplumsal kurumların tahrip edilmesinin, sekülerleşmenin ve dayanışmacı toplumsal yapının aşınmasının felaket getireceğini ileri süren muhalif kadronun ortaya koyduğu eleştirel birikim muhafazakârlığın ana omurgasını oluşturur. (Özipek, 2011: 18-19) Batıdaki muhafazakâr düşünce hareketini iki ana eksenle toplamak mümkündür. Bunlardan ilki Kıta Avrupası düşünce geleneğinde ortaya çıkan katı bir muhafazakârlık anlayışına sahiptir, Aydınlanma ve devrimi tüm siyasi sonuçlarıyla birlikte reddeder. İkinci tutum ise Anglo-Amerikan düşünce geleneğinin beslediği bütüncül bir değişime karşı tedrici değişimi savunan tutumdur. (Özipek, 2011: 19-20)

Batı modernleşmesinden neredeyse yüzyıl sonra başlayan Türk modernleşmesi batıyla tamamen aynı süreci yaşamasa da benzer bir süreç ve tepkiselliği içinde barındırarak bugüne gelmiştir. Bireysel anlamda insan teki gibi toplumlar da özgüven kaybına uğrayabilir. Bu dönemde Türk toplumu da böylesi bir özgüven kaybına maruz kalır. Özgüven kaybı duygu ve düşünce dünyasının uçlarda hayatîyet bulması gibi sorunlara kaynaklık eder. Bu durum hem bireysel hem de toplumsal hayat açısından geçerlidir. Bu tür birey ve toplumlarda tavır alışlar radikal bir mecrada seyrederek. Zihinler şirazedenden çıkar; makuliyetini kaybeder. Ara renklerin kaybolduğu böylesi dönemlerde her şey varla yok, siyahla be-

yaz karşıtlığı ve tahammülsüzlüğü içerisinde algılanır. Bu tür travmatik sonuçlar doğuracak zor zamanlarda muhafazakâr düşünce denge mili vazifesi görür. Ara renklerin/düşüncelerin görünürlüğünü artırarak alternatifler üretilmesi için uygun zeminin oluşmasına katkı sağlar.

Osmanlı'nın son döneminde kısmen başlayan modernleşme hareketleri cumhuriyet döneminde merkezden taşraya bir yol izleyerek ve tedrici değil devrimci tutumla devam eder. Hayatın her alanını kapsayacak bir genişlikte ve muhalif bir alan bırakmayacak sertlikte devam eden bu sürecin etkilerini günümüzde de görmek mümkündür. Doğal olarak bizde muhafazakâr düşünce modernleşmeye rağmen değil daha çok onun içerisinde gelişme alanı bulmuştur. Nazım İrem, cumhuriyetçi muhafazakârlık diye nitelendirdiği muhafazakâr tutumu Türk modernleşmesine yapılmış ilk tarihi eleştiri olarak görür:

“Gerçekten de bu dönemde liberal ve sosyalist tezler dairesinde teorileştirilmeye çalışılan Kemalizmin bu yorumlarına karşı gelişen cumhuriyetçi muhafazakârlık, bu tepkici konumunu 1910'lu yılların sonunda Osmanlı fikir hayatında etkisi açıkça hissedilmeye başlayan romantik-ruhçu, Bergsoncu felsefenin kavramlarına ve hassasiyetlerine dayanarak gerekçelendirip kendisini Osmanlılık ve İslamcılık gibi eski muhafazacı hareketlerden uzaklaştırmış ve Türk modernliğine bizzat bu hareketin içinden yöneltilen ilk tarihi eleştiri olmak niteliğini kazanmıştır.” (Nazım İrem, s. 106)

Bu bağlamda Cumhuriyet dönemi Türkiye'si, yakın çağ dünya tarihinin en çarpıcı kültür değişmelerinden birinin sahnesi ve öznesidir. (Tezel, 2009: 21) Doğal olarak sürecin hayatın bütün alanlarını kapsayacak genişlikte olması çok sesli olmasa da muhalif hareketlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Modernleşme düşüncesine karşı gösterilen muhalif tutumu iki ana eksende toplamak mümkündür. İlk tutum modernleşmeye kökten bir karşı duruşu temsil eder ve ciddi bir yayılma alanı bulamaz. İkinci tutum ise farklı siyasi düşüncelerden olsa da farklı sebeplerle, farklı ölçülerde ve farklı şekillerde tedrici bir değişimi, modernleşmeyi savunur. Mehmet Akif gibi Batı'nın tekniğini almanın zorunlu ve yeterli olduğunu düşünenler olduğu gibi böyle bir sınırlamaya gerek duymadan Yahya Kemal gibi batı ve doğu kaynaklarından beslenerek yeni bir medeniyet inşa etmenin gerekliliğini savunanlar da olmuştur.

Arada kalmışlığın kaçınılmaz bir kimlik olarak aydınların üzerine yapıştığı zor zamanlarda yaşayan herkes gibi zaman zaman gel-gitler yaşayan bir neslin önde gelen temsilcilerinden biri olan Yahya Kemal

muhafazakâr düşüncenin ilk ve önemli temsilcilerinden biridir. Kimine göre eve dönen adam (Ayvazoğlu, 1995), kimine göre eski ile yeni arasındaki köprü (Tanpınar, 2005: 350), kimine göre bütün kültür mevzularımızın hazinedarı (Hisar, 2006: 58), kimine göre bozgunda fetih düşü (Karakoç), kimine göre de ihtiyar şarkın son firarisi, saraydaki dergâhın son şairidir (Yalsızuçanlar, 2009:160) Yahya Kemal. Bütün bu unvanlar aslında tek bir ana fikrin farklı söylemleri gibidir. Birleştiren, eski yeni ayrımını ortadan kaldırarak birbirini ötekileştiren bu iki kavramı bir eden adamdır. Murat Erol'a göre "muhafazakâr modernleşmeci akımın ilk sinyallerine Yahya Kemal'de rastlarız." (Erol, 98,99) Tanıl Bora ise onun düşünce dünyamızda soy muhafazakâr duruşun özgün, yerli ve tutarlı örneği olduğunu (Bora, 2007: 84) iddia eder.

Tabi ki onunla ilgili söylenenler ve yazılanların hepsi yukarıda ifade edildiği gibi olumlu değil. Onu idare lambasına benzetenler (Urgan, 1999: 211) olduğu gibi, devletle olan ilişkisinden dolayı fincancı katırlarını ürkütmekten korkan bir devlet sanatçısı olarak görenlerin de sayısı hiç de az değildir. Onun Türklüğü "cihad ruhu", "fetih azmi" ve "medeniyet tasavvuru" içinde algılayacak sahilliği yakalayabilmesine karşın yeni devlete teklifte bulunabilecek köklerden ve cesarettin yoksun (Yıldırım, 2009: 24) olduğu iddia edilir. Ancak yapılan bu değerlendirmelerde devrin şartlarının göz ardı edildiği ve şairin mizacının dikkate alınmadığı söylenebilir.

Ercan Yıldırım, "özel hissiyatında İslâm, kamusal yaşamda seküler; fikriyatında iddialı, yaşamında kariyerist, benliğinde mücahit, varoluşunda uyumlu" bir kişilik (Yıldırım, Hece, 11) olarak görür Yahya Kemal'i. Kişiliğindeki bu farklılaşmanın temel sebeplerinden biri yaşadığı zamanın şartlarıyla olduğu kadar kendi mizacıyla da doğrudan ilgilidir. Mizacıyla ilgili olarak Yahya Kemal'in Sabahattin Bey'i ziyareti dolayısıyla yaşadıklarını anlatan aşağıdaki alıntı fikir verici olacaktır:

"Hürriyet olduğunu gazetelerde okudum; vatana döndüm. Bir seneden beri geçen vakıaları seyrettim. Politikaya hiç karışmadım. Tekrar Paris'e dönmeyi özleyorum; dün Sabahattin Bey'i ziyaret münasebetiyle tevkif olundum ve karşınıza getirildim. Beyefendi, zat-ı âlinizi temin ederim ki ben vatanımı idare etmeye haris değilim. Vatanımın başına geçirilmek teklifine maruz kalsam bile şerefi uhdeme almaktan istinkâf ederim. Yeryüzünde yegâne ihtirasım milletimin lisanında istediğim birkaç manzume vücuda getirmektir; bu mısraları ecnebi bir diyarda da söyleyebilirim. Paris'teki hür hayata çok alıştım. Tevkif olunmak, hapsedilmek hayatta razı

olmadığım fedakârlıklardır; bunu kuvvetli vatanperverlere bırakmayı tercih ederim.” (Beyatlı, 1986: 137)

Bir fikir için hapsolmek, fedakârlıkta bulunmak hiç de onun mizacına göre bir şey değildir. Bu mizaç özelliği nedeniyle zaman zaman çok eleştirilmiş, gerçek düşüncelerini söylemekten imtina etmekle suçlanmıştır. Hatta evlilik yapmayı bile sorumluluk karşısındaki bu cesaretsiz tutumuna yorulmuştur. Bu noktada Yahya Kemal’in Cumhuriyet idaresine yeni bir teklif getirmek yerine sistemin işleyişine tabi olmayı, bu işleyişte yer almayı tercih ettiği (Yıldırım, 2009: 24) iddia edilir. O, bugün yapılan bütün bu değerlendirmelere bir vatanperverle arasında geçen bir diyalogu aktararak o günden cevap verir:

“O günlerde vatanperver bir zata yolda tesadüf ettim, beni tuttu, karşısına aldı, çatik kaşlarla, kıvılcımlı gözlerle baktı, dedi ki: Gözünün önünde bu kadar insan astılar. Niye sustun?” Dedim ki: “Gözüm önünde astılar da, işte onun için sustum: Çünkü asıl o zaman insanın diz bağları gevşiyor, sesi kısılıyor, bir insan sehpada kukla gibi sarkar görünce insan, doğrusu isyan edemiyor.” (Beyatlı, 2005b: 238)

Bugünün şartları ve değer yargılarıyla geçmişi yargılamak her zaman yanıltıcı bazen de haksızca olur. Unutulmamalıdır ki Yahya Kemal hiçbir şiirinde devrimlerden bahsetmemiş, onlara övgüler yapmamıştır. Celal Fedai’nin de dediği gibi o dönem itibarıyla hiç kimsenin cesaret edemediği bir iş yapmıştır. Onu devlet şairi olarak suçlayan Ece Ayhan, Onunla aynı alanlara ilgi duyup yazılar yazarken modernizm ideolojisini arkasına alarak kendini bu bağlamda riske etmemiş Yahya Kemal ise hiç de itibar edilmeyen bir rejenerasyona bir konservatif olarak yeltenip eşine az rastlanır bir uğraş vermiştir (Fedai, 2009:198). Muhafız olmanın şiddetle cezalandırıldığı bir dönemde Yahya Kemal mizacındaki bir insanın yaptıkları “kahramanlık” olarak değerlendirilebilecek değerdedir. Bu bağlamda Cumhuriyet’in ilanından sonraki suskunluğunu daha insaflice değerlendirme gerekliliğini gözden ırak tutmamak gerekir. Yine bu süreçte söylediği ve bu iddiaları güçlendirecek nitelikteki bazı sözlerini de yaşadığı endişe ve korkunun sonuçları olarak değerlendirmekte fayda var. Yahya Kemal’i değerlendirirken araştırmacıların asıl ihmal ettiği şey dönemin fikri yapısına uygun düşüncelerini merkeze alarak onun hakkında değerlendirmelerde bulunmasıdır. Burada asıl dikkate alınması gereken şey her şeye rağmen ifade edebildiği, dönemin fikri yapısına aykırı düşüncelerinin Yahya Kemal’in samimi düşünceleri olduğu gerçeğidir.

“Vakit nakittir diye muttasıl koşan ve hiç konuşmayan en yeni New York vatandaşlarından ziyâde, Atina sokaklarında hiç koşmayan lakin iyi konuşan Sokrat kadar yeni ve onun kadar idealist olmak bana çoktur bile...” (Kemal, 1990: 84-85) diyerek kendi mizacının işaretlerini açık bir şekilde veren Yahya Kemal, şiddetli bir değişim arzusunun yaşandığı dönemde mizacına uygun bir tavır alır.

Bütün itirazlarına rağmen onu doğrudan modernleşme karşıtı olarak da görmek doğru değil. O radikal nitelikteki modernleşme politikalarına karşı çıkmıştır. Yahya Kemal, tedrici değişimi arzu ettiği için onun düşünce dünyası Anglo-Amerikan düşünce geleneğine daha yakın durur. O, eskinin, geleneğin yok sayıldığı, topyekûn bir bütün olarak reddi mirasa uğradığı bir dönemde fikri ve edebi referansını tamamen gelenekten alarak dönem itibariyle zor olana talip olmuştur. Bir anlamda o, gücü elinde bulunduranla değişime tamamen karşı olan iki uç arasında dengemili görevi görmüş, geleneğe tutucu bir bakış açısıyla bakmamış, onu yeninin ilham kaynağı olarak kabul etmiştir. Ona göre gelenekten beslenmeyen yeni yok olmaya mahkûmdur.

EV DEN UZAKTA MEKTEPTE BİR YABANCI

Murat Erol, Yahya Kemal’in Paris dönemini “evden kaçarak evi keşfetmek” başlığıyla anlatır. (Erol, 104) Yahya Kemal’e göre ise Avrupa onun için mektep olmuştur ve zamanı geldiğinde mektepten memlekete dönmüştür. (Beyatlı, 2005: 143) Eğitim almak için İstanbul’a gelen ve kısa bir süre sonra çok zor şartlarda Avrupa’ya kaçan Yahya Kemal bu süreci şu cümlelerle anlatır:

“İstanbul’da âvâre bir taşra genciydim. Hiç Fransızca bilmiyordum. Servet-i Fünun’da çıkan Edebiyât-ı Cedîde’nin şiirleriyle, mensûreleriyle, tercümeleriyle tedkikleriyle kafam doluydu. Memleketi zindan, Avrupa’yı nurlu bir âlem gibi görüyordum. İstanbul’un hafiyelik havasından ürkmüştüm, bilhassa Asya ahlâkından müteneffirdim; gençlere vapurda, sokakta, tramvayda, Köprü’de her yerde, bıçkın takımından sözde güzide zümreye kadar eski Şark’ın göreneklerini kollayan binlerce insan tarafından dikilen bakışları beni isyan ettiriyordu; kendi millî muhitimin cenderesinden kurtulmak, Tevfik Fikre’in şiirinde ve Halid Ziya’nın nesrinde ve bu iki müteceddidin peşine takılmış gençlerin eserlerinde, Fransızca’dan tercüme edilmiş romanlarda gördüğüm âleme atılmak istiyordum.” (Beyatlı, 1999: 74)

Farklı beklentilerle geldiği İstanbul’da karşılaştığı manzara onu tam bir hayal kırıklığına uğratar. Devrin birçok genci gibi Avrupa’ya kaçma hayal-

leriyle yanıp tutuşur. Kısa bir süre sonra da bu hayaline ulaşır. İstanbul'dan ayrılırken dine karşı olumsuz bir tutum içerisindedir. Paris'te bu olumsuz tavır biraz daha artar. İlk zamanlar Paris'teki siyasi havaya da kendini kaptıran Yahya Kemal, kısa bir süreliğine sosyalizme gönül bağlar. Öyle ki hatıralarında *"sokaklarda "International"i dinlerken kalbim geniş bir insanlık sevgisiyle doluyordu ve gözlerim yaşarıyordu"* der. (Kemal, 1999: 102) Ancak kısa süreli bu macerasından sonra Leon Cahun'un Asya Halklarının Tarihi isimindeki eserini okuyan Yahya Kemal Turancılığa meyleder. (Bek, 2001: 33) Ancak bu meyli de pek uzun süreli olmaz. Kendi ifadesiyle bu tür şedîd arzularından uyanarak Turan'la başlayan bu yolculuğu Anadolu'yla sınırlandırarak kültürel bir milliyetçiliğe doğru meyleder. Onun bu fikri değişiminde Albert Sorel'in etkisi büyüktür. *"Müverrih Albert Sorel mârûf târih derslerini o mektepte veriyordu. Onun kuvvetli tesirine kapılarak kendi tarihimizi okumağa başladım. Okudukça Anadolu, Rumeli ve İstanbul Türklüğünü başka bir zevkle duydum. Nasyonalist bir bakışla, vatanın iklimleri, mîmârîsi, hâturaları, devir devir almış olduğu renkler gözlerimi kamaştırdı"* (Beyatlı, 2005: 257) diyen Yahya Kemal, yine Sorel'in yönlendirmesiyle tarih içinde Türklüğü arama gayreti içerisine girer. Çünkü Albert Sorel bir sohbet esnasında ona *"Bilir misiniz ki henüz iki şey temâmîyle keşfedilmiş değildir. Coğrafyada kutup ve târihte Türk"* (Beyatlı, 1991:128) diyerek onu bu arayışa sürüklemiştir. Yine onun derslerinde öğrendiği Fustel de Coulanges'ın *"Fransız milletini, bin yılda Fransa'nın toprağı yarattı"* cümlesinden çok etkilenmiştir. Bu sebeple olsa gerek onun için tarih 1071 yılıyla ve coğrafya Anadolu topraklarıyla sınırlıdır. Bu konuda şunları söyler:

"Paris'deki muhitimizde, müfrit türkçü değildim, hayâlini türkçülüğe ilk kaptıran her Türk'ün gördüğü Turan rüyâsından uyanmıştım, ırk birliği gibi ve saf menşe'lerimize rücû' gibi ilk şedîd arzularımız bahsinde uslanmıştım, kendi vatanımızın o zamanki siyâsî hududları içinde bir türklüğe razı olmuştum, bin yıl evvelini kable't-tarih sayarak, bin yıldan beri kökleştığımız Anadolu ve Rumeli topraklarında, daha küçük bir mikyasda bir türkçülüğe meyl etmişim." (Beyatlı, 1986: 12)

Bu arama sürecinde ilk olarak çeşitli kütüphanelere giderek elde edebildiği yazma ve basma eserleri okumaya ve değerlendirmeye başlar. Özellikle Osmanlı tarihi ilgi alanıdır. (Bek, 2001: 27) Bu arada edebiyat üzerine okumaları da devam etmektedir. Sırasıyla Victor Hugo, Theophile Gautier, De Banville, Charles Baudelaire, Paul Verlain gibi birçok şairi derinlemesine inceler. Ancak kendi ifadesiyle zevki, bütün bu şairlere oranla çok geri sayılan Jose Maria de Heredia'nın şiiri üzerinde durur.

Bu tercihte Yahya Kemal'in Heredia'yı kendine benzetmesinin ve Heredia şiirinin, deyim yerindeyse, mimarisinin etkisi büyüktür. Bu şair, her bir şiiriyle, bütün geçmişin ruhunu adeta inşa ve tasvir etmektedir. Dolayısıyla şiirleri bir tablo gibi, plastik bir eser gibi kalıcı olmaktadır. (Narlı, 2009: 75) Tarih içinde Türklüğü arayan Yahya Kemal için Onun şiiri ilham verici olmuştur. Bu ilhamın etkisiyle o da şiiriyle kayıp olan Türklüğün ruhunu inşa ve tasvir etme gayreti içerisinde olmuştur.

Bu süreçte onu etkileyen isimlerden biri de Moreas olmuştur. Narlı'ya göre onu tanımakla Batı medeniyetlerinin şiire nasıl kaynaklık ettiğini sezer. Moréas'a göre; hakiki, sağlam temiz şiiri bulmak ve zevkine varmak için, Batı sanat ve düşüncesinin kaynağı olan eski Yunan ve Latin'i farkeder Akdeniz havzası medeniyetleri keşfeder. Yahya Kemal'in bir dönem "*bütün medeni milletlerin, şiirde, fikirde Nev-Yunânî*" oldukları görüşünü sanatının, düşüncesinin asıl eksenini hâline getirmesinde (Narlı, 2009: 75), Moréas'ın etkisi büyüktür.

Sürekli koşanın koşma anında fiziksel olarak sağlıklı düşünmesi, neyi geride bıraktığını ve nereye gittiğini doğru bir şekilde fark edebilmesi nasıl mümkün değilse sürekli yeniyi arzulayan, değişimi sayıklayan bir toplumun da sağlıklı bir değişim yaşayabilmesi mümkün değildir. Bu bağlamda Yahya Kemal değişmek adına arkasına bakmadan biteviye koşan Türk aydınına, geride bıraktıklarını fark etmesi ve ileride onu bekleyenleri daha net görebilmesi için biraz soluklanması gerektiğini hatırlatır ve der ki:

"Eğer, anayurdu, kalblerimizde yoksa, emîn olabiliriz ki, küre-i arz üzerinde, hiçbir yerde yoktur; onu dönüp dolaşarak aramak beyhudedir. Anayurdu kalbimizin içinden yer tutmuş bir sisin arkasındadır; bu sis kalkacağı gün bütün debdebesiyle gözlerimiz önünde belirecek. O zaman göreceğiz ki anayurdu Asya'nın bir ucundan Avrupa'nın göbeğine kadar, kurşun kubbeler, nârin minâreler, muhkem kulelerle yükselerek giden bir hattadır. Bu hat üzerinde koskoca bir saltanat var; vakur bir millet; lisan var; mîmârî var; san'at var; din, an'ane, ahlâk, teşkilât-ı medeniyeye, top, tüfenk, ordular, her şey var. (Beyatlı, 1990: 156)"

Yahya Kemal, büyük bir arayış içerisinde durmadan koşan Türk aydınından çok kısa bir süre önce böyle bir arayış yolculuğundan -ki bunu "mektepe" kelimesiyle kavramlaştırır- memlekete dönmüş olmanın tecrübesiyle bu cümleleri kaleme alır. O gitmeye, uzaklaşmaya çalışanlara göre "geriye dönen adam" olmanın rahatlığıyla konuşur.

MEKTEPTEN MEMLEKETE HAYATIN MEMBAINA DÖNÜŞ

Bir mektep hüviyetinde gördüğü Avrupa yıllarından sonra memlekete geri dönen Yahya Kemal mektepten memlekete dönüşünü şu cümlelerle anlatır:

“Henüz pek genç iken bu sahillere açıldım. Hayâtım buradan pek uzakta bir şehrin leylî musahabelerinde geçti. Orada geçen hayatın ilk devresinde bir gayem vardı: Huzûz içinde hüzâl... Doğru böyle bed-mestâne kürek çekerken bir gün gözlerim açıldı. Uzaklara gittiğimin farkına vardım. Uçurumun kenarında yalnızlığın ürpermesi vücudumu sardı. Son kuvvetimle kürek çekerek ölümün menba'ından hayâtın menba'ına döndüm.” (Beyatlı, 1990: 224)

Hayatın membaina dönüş olarak tanımladığı bu dönüşün amacını asırlardan gelen kanını, toprak üzerinde yaşayan varlığını aramak olarak ifade eder. (Beyatlı, 1990: 225) Gençlik hayalleriyle çıktığı bu seyahatten çok farklı düşüncelerle geri döner. Kendi ifadesiyle “bu uzun Avrupa hayâtından dönerken Müslümanlaşmış, kendi vatandaşları için fazla mütehassis bir rûha rücû” (Beyatlı, 1999: 125) etmiştir.

Bir yabancı olarak gittiği Paris'ten kendi insanına daha yakınlaşarak geri döner. Bir anlamda kendi vatanında yabancılaştığı insanıyla yabancı bir coğrafyada yeniden gönül bağı kurmuştur. Murat Erol, onun hayatını üç döneme ayırır. Ona göre Üsküp Yahya Kemal'in ruhunun şekillendiği dönemdir. Paris, tarihin ve Türklüğü'ne dönme, İstanbul ise yerliliğini perçinleme dönemidir. (Erol, 2009: 101) Yabancı olduğu vatana artık farklı bir gözle bakan Yahya Kemal, onda Türk tarihi ve kültürünün izlerini sürmeye başlar. O batıdan öğrendikleriyle yeni bir millet ve medeniyet inşa etmenin yollarını aramaktadır. Devrin şartlarından kaynaklanan ikilemler yaşasa da Orhan Okay'a göre “Yahya Kemal'deki savrulma, arayış ve bocalama, Balkan ve I. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı acı gerçeklerle” (Emre, 2009: 117) sona ermiştir. Bu değişimde doğduğu toprakları kısaca vatan kaybetmenin acısını en derinin de yaşamış olmanın getirdiği endişenin ve Avrupa tecrübesinin etkisinin olduğu muhakkaktır.

BİTMİYEN BİR DEVAMDIR ZAMAN

Muhafazakâr düşüncenin en önemli özelliklerinden biri zamanı algılama biçimidir. Modern düşünce için zaman parçalı bir görünüm arz eder. Sürekli ilerleme idealine olan inanç geçmiş-şimdi-gelecek şeklinde parçalara ayrılan zamanı neredeyse geleceğe eşitlemiştir. Eğer insanlık her ge-

çen gün daha iyiye gidecekse geçmişle olan bağlantının kesilmesi bugünün ise geleceğe sağladığı katkı nispetinde değerli görülmesi kaçınılmazdır. Modernizmin bu tutumunda neredeyse tanrı katına çıkarılan “akıl”a duyulan güvenin etkisi büyüktür. Çünkü akıl insanlığı “daha iyiye” taşıyacak olan yegâne güçtür. Gücü kendinden menkul olan aklın geçmişin birikimine ve yol göstericiliğine ihtiyacı yoktur. İnsanı mükemmel, sınırsız bir kapasiteye sahip bir varlık olarak gören bu bakış açısı muhafazakâr düşünce tarafından ciddi bir eleştiriye tabi tutulur:

“... insan mükemmel olmayan, kapasitesi sınırlı ve tek başına yetkin olmayan bir varlıktır. İçinde yaşadığı evreni salt aklına dayanarak değiştirebilecek bir bilgi ve ferasete hiçbir zaman tek başına ulaşamayacaktır. Burke, “birey değil, tür bilgedir” derken, bireysel insanın ihata edebileceği bilginin de sınırlarını çizmiş oluyordu. İlk günahın yükünü taşımasından –veya dinden hareket etmeyen muhafazakârlar açısından doğasından- dolayı gayrımükemmel (imperfect) bir varlık olarak insanın kusurlarının giderilmesi, onu kuşatan ve tek tek bireylerin icadı olmayan din, gelenek, tarih ve tecrübe gibi kurum ve değerlerle mümkün olabilmektedir.” (Özipek,20011: s. 69)

Mükemmel olmayan, kapasitesi sınırlı ve tek başına yetkin bir varlık olmayan insan için insanlık tarihinin bütün birikimini içinde barındıran geçmiş/tarih/gelenek, muhafazakâr düşünce için hayati öneme sahiptir. Yahya Kemal için de zaman geçmiş-şimdi-geleceği içinde barındıran bir bütündür ve süreklilik arz eder. Değişmeyen özü içinde barındıran bitmeyen bir devamdır zaman. Bu süreklilik ve bütünlüğü “imtidad” kelimesiyle karşılar ve zamanın parçalanmasına karşı çıkar.

“Zaman; mazi, hal ve istikbal diye üçe taksim edilirse de bu çok itibarî bir taksimdir. Sabit olan bir şey üçe taksim edilebilir; lâkin daima yürüyen bir şey taksim edilemez. “Hal” dediğimiz şey yarından sonra “mazi” olacaktır. İstikbal dediğimiz gelecek günler dahi, zaman yürürken “hal” olacaklar, sonra maziye karışacaklardır. Hakikatte mazi, hal ve istikbal yoktur. Ortada bir “imtidâd” vardır.” (Beyatlı, 2005a: 57-58)

Geçmişe ait yalnız iyi, güzel ve doğru şeyleri sevdiğimizi ifade eden Yahya Kemal, geçmişin bir bütün halinde düşünülmesine karşı çıkar. Ona göre geçmiş yalnız iyi, güzel ve doğru taraflarıyla bugüne kalır. Aynı şeyler yarın için de geçerlidir. (Kemal, 2005a: 57-58) Onun bu seçmeci tavrı muhafazakâr düşünce geleneğiyle paralellik arz eder. (Nisbet, 2011: 55) Yahya Kemal’de zaman, bireysel ve toplumsal olmak üzere iki boyutu olan mazidir. Bu bireysel anlamda hatıra, toplumsal anlamda ise tarih olur. (Taşdelen, 56) Ama bu salt duygusal bir tatmini arzulayan

nostaljik bir mazi değildir. Aksine bir gözü hep gelecekte olan mazidir ve bu nedenle de gelecek kurgusunda son derece işlevseldir. (Çağan, 2009: 91) Onun için mazi, medeniyetimizin yeniden inşası için gerekli olan “öz”ü içinde barındırır.

MODERNİN MÜPHEMLİĞİNE KARŞI KADİM ve EZELİ OLANIN EMNİYETLİ DÜNYASI

Muhafazakâr düşünce, geçmişi ve onun geleneksel düşünme kalıplarını, önemli bir toplumsal miras olarak değerlendirir. Bu miras, milletler için önemli bir unsurdur ve insanları atalarına ve torunlarına bağlar, toplumsal bağları sıkılaştırır. (Beneton, 2011: 20) Bu nedenle de muhafazakârlık, kadim ve ezeli olanın varlığını modern dünyada da koruma gayreti içerisindedir. (Bora, 1999, 54) Kenan Çağan’ın da dediği gibi bu durum muhafazakârlığı, “bütünüyle statik (*durağan, sabit*) ve gerici olmaktan kurtarır. Çünkü muhafazakârlık geçmiş mirası sahiplenmeye çalıştığı kadar, geleceğe de ortak olmaya çalışır.” (Çağan, 2009: 87) Özellikle Anglo-Amerikan muhafazakâr düşünce geleneği için geleneğin varlığı modernleşmeye rağmen değil onunla birlikte gerçekleştirir. Bir anlamda radikal modernleşme politikaları, geleneğin denetimine tabi tutularak esnetilir. Modern olan tamamıyla reddedilmez. Bu tutum “mutedil” bir nostaljidir ve geleceğin müphemliğine karşılık mâzinin sınanmışlığını, sahilliğini yardıma çağırır. (Bora, Onaran, 2009: 248) Burada sınanmış olmanın getirdiği emniyet fikri önemlidir. Bu bağlamda geçmiş çağdaş dünyanın önereceği her şeyden, hatta en güçlü bilgisayarlarla donatılmış en verimli hayal gücünün ortaya koyabileceği verilerden bile daha emniyetli sayılır. (Nisbet, 2011: 47) “*Bu gelenek-çilik, geçmişi ihya etmeyi değil, bugüne eklemeyi; bugünün mâziye ircaı’ını değil, mâziyi bugünün ve geleceğin inşası’nda harç olarak kullanmayı*” (Atay, 2009: 166) ilke olarak benimsemiştir.

Zamanı sürekli devam eden bir bütün olarak kabul eden Yahya Kemal’in düşünce dünyasında, geçmişten bugüne kalan iyi, güzel ve doğruların toplamını ifade eden “gelenek”, kurucu bir değere sahiptir. Nazım İrem’e göre gelenek, toplumların önceki deneyimlerinin toplamı olarak tarih içinde değişmez bir özün taşıyıcısıdır. (İrem, 2009: 114) Bir anlamda gelenek, “gelen-ek”tir: Geçmişten bugüne gelen, bugünde varolan ve geleceğe de uzanacak “ek”; bir yapıcı öz yahut maya. (Atay, 2009: 156) Bu bağlamda Yahya Kemal, geleneğin yeniden inşası için kökene giden yolu aramak açısından çığır açıcudur. (Yalsızuçanlar, 2009: 161)

Geçmişle bugün arasındaki mesafenin kapatılamaz bir şekilde açılmaya yüz tuttuğu bir dönemde kurduğu köprülerle bu mesafenin açılmasını engellemeye çalışmıştır. O bir anlamda inşa edici ve model oluşturucu bir kişilik (Emre, 2009: 115) olarak kabul edilebilir. Bu bağlamda özgüven kaybına uğramış bir kitleye fetih günlerini, köklerini hatırlatma ve radikal kopuşlar yaşanan bir modernleşmeye içeriden, tarih ile bağ kurmayı önermek (Erol, 2009: 109) gibi bir misyonu üstlenmiştir. Burke'ün Fransız devrimcilerine yaptığı uyarıyı Yahya Kemal Türk devrimcilerine yapmıştır. Bir Fransız muhabire hitap eden Burke şunları yazıyordu:

“Uygarlıktan hiç nasibini almamış gibi davranmayı ve sanki her şeye yeniden başlamak gibi hareket etmeyi tercih ettiniz. Kötü başladınız, çünkü baştan beri size ait olan her şeyi küçümsediniz. Ticaretinize sermayesiz başladınız.” (Beneton, 2011: 18)

Tarihle, gelenekle ve dinle olan bağı kopararak her şeye yeniden başlamak gayretindeki Cumhuriyet kadrosuna Burke gibi Yahya Kemal'de, onun kadar sert olmasa da, hatırlatma da bulunur. Onlardan yok saydıkları değerlerin sağlıklı bir toplumun saç ayakları olduğu gerçeğini unutmamalarını ister. O da Burke gibi toplumu/milleti bir ortaklık olarak görür. (Nisbet, 2011: 51) Aynı dili konuşmak, aynı dine inanmak bu ortaklığın en önemli ilkeleridir.

Yahya Kemal'in gelenekle olan ilişkisinde imtidat kavramı kilit bir fonksiyon icra eder. Ayvazoğlu'nun ifadesiyle “İmtidat, Yahya Kemal'in lügatinde, sürekli bir değişme içinde değişmeyen, yani asıl hüviyetimizin muhafazası (Ayvazoğlu, 2009: 419) anlamına gelmektedir. Değişmeyen özü içinde barındıran bu sürekliliği bir hatta benzeten Yahya Kemal, “*bu hat üzerinde koskoca bir saltanat var; vakur bir millet; lisan var; mîmârî var; san'at var; din, an'ane, ahlâk, teşkilât-ı medeniyeye, top, tüfenk, ordular var*” diyerek kadim geleneğe işaret eder. Bu çerçevede “*Kopmuşuz biz o öz varlık olan manzaradan / Bahseder gerçi duyanlar bir onulmaz yaradan / Derler: İnsanda derin bir yaradır köksüzlük/ Budur âlemde hudutsuz ve hazîn öksüzlük*” mısralarıyla Türk modernleşmesine karşı itirazını açıkça ifade eder.

O, gelenekle olan bağın kopmasından kendi neslini sorumlu tutar. “Mektepten memlekete” metaforu bu bağlamda açıklayıcı nitelik arz eder. “*Artık Türk milletinin ruhu bir râyiha gibi uçtu mu? Hayır, büyük kütlede o ruh var; fakat biz son nesil bir sürü gibi büyük kâfileden uzaklaştık, kaybolduk, fakat daha uzağa gitmeyeceğiz, döneceğiz*” (Beyatlı, 1999: 128) sözleriyle bunu ifade

eden Yahya Kemal, Tanpınar'ın ifadesiyle kültürümüzün kopan uçlarını birbirine bağlayarak vatanı bulmuştur. (Tanpınar, 2005: 350)

Muhafazakâr düşüncenin toplumu bir organizma olarak görmesi ve doğal bir oluş içinde olduğunu kabul ederek, toplum üzerindeki mühendislik faaliyetlerini reddetmesi, muhafazakâr aydınların modernleşme politikalarıyla ilişkisini belirleyen önemli dinamiklerden birisidir. Bu bağlamda Yahya Kemal, bazı inkılapları hiç benimsememiş, (Çağan, 2009: 95; Emre, 2009: 119) yüksek sesle itiraz etmese de satır aralarında bu konulardaki görüşlerini ifade etmiştir. Ancak bu itirazlarına rağmen ona göre geleneği muhafaza etmenin yolu "Garp metoduyla Şark'ı yeniden kurmak"tan, geleneği modern zamanlarda yeniden üretmekten geçer. "Kökü mazide olan âtiyiz" aforizması, (Emre,2009: 119) onun bu bakış açısını özetidir. Yahya Kemal, gelenekten beslenmeyen modernleşme çabalarının toplumlar açısından yıkıcı etkilere sebep olduğunu düşünür:

"Eski müesseseler birer birer yıkıldıktan sonra yavaş yavaş soyunduk, eski kisvemizi attık, destârın yerine başka bir serpuş, pabucun yerine başka bir çarşının ayakkabısını, bol esvap yerine başka bir makastan çıkan dar bir esvap giydik, Türk çarşısı söndü, bütün bu değişikliğin silsilesi saymakla biter tükenir mi? Tepeden tırnağa, içimizden dışımıza kadar muttasıl değiştik. Buna, hayat mânâsını, îmâ eden bir kelimeyle, teceddüd diyorduk, halbuki bir heyetin ölümüydü!" (Beyatlı, 2005: 55)

Türk üslûbunun ortadan kalkma tehlikesiyle baş başa olduğunu düşünen Yahya Kemal, "*bütün bu güzel şeyleri biz de Avrupalılar gibi; eski zamanların yadigârı olarak duvarlarımızda, masalarımızın üstünde seyredeceğiz*" (Beyatlı, 1990: 143) diyerek endişesini dile getirir. Ancak bütün endişelerine rağmen mektep devresi diye tanımladığı kopya, taklit hevesinin bir gün mutlaka sona ereceğine, sağlam bir kimliği olan bu milletin olgunluk kazanacağına ve yaratmak ihtiyacını hissedeceği zamanın mutlaka geleceğine (Beyatlı, 2005b: 141) dair ümidini koruduğunu ifade eder.

Onun gelenekle ilgili fikirlerinin asıl uygulama sahası edebiyattır. "*O, yeni hayatın ürettiği sorulara geleneğin içinden cevap bulmanın peşindeydi lakin, bunu şiirsel bir dilin içinden yapmaya çalışıyordu*" (Yalsızuçanlar, 2009: 160). Edebiyatta Batı'nın tek referans kaynağı olarak görüldüğü bir dönemde Türk aydınını mektep olarak gördüğü Batı'dan memlekete dönmeye çağırır:

1870'den sonra, edebiyatta, Şark'dan çıkmak zarureti vardı, çıktık, bu çıkış çok iyi oldu. Avrupa kültürünün mektebine girdik, orada okumaya koyulduk, yetmiş seneden beri de okuyoruz; yazık ki mektepten henüz

çıkmadık; hâlâ bocalıyoruz. Millî ihtiyâcı hiç duymadan ve duyar yaradılıştaki olmayan alafrağa Türklerle konuşmak bile faydasızdır; çünkü onlar mektep'i gaaye telâkkî ediyorlar; lâkin mektep vâsıtaadır. Gaaye bizim milliyetimizdir. Onun, Avrupa medeniyeti içinde, tıpkı diğer milliyetler gibi, bir hüviyet oluşudur; işte ihtiyâcı duyan ve duyacak yaradılıştaki olan Türkler'in mektepten memlekete gelmeleri ve memleketi Türk edebiyatının çerçevesi hâline getirmeleri lâzım gelir. (Beyatlı, 2005: 143)

Tanpınar onun yurda dönüşünü "şiiirimize nizamın, unutulmuş musikin, eski şiiirimizin an'anesinde daima mevcut olan çuşuş ve heyecanın, hülâsa memlekete şiiirin dönüşü" (Tanpınar, 2005: 301) olarak görür. Orijinalliği edebiyat geleneğinden tamamen uzaklaşarak Batı edebiyatından aldıkları örnekleri taklit etmek olarak algılayan Türk edebiyatçılarına itiraz etmiş "orijinal olmak, başka ve ayrı olmak değildir. Hattâ başka olmamak ve ayrı olmamakdır, öz olmakdır, kendi olmakdır" (Beyatlı, 1990: 39) diyerek tarihi bir uyarı yapmıştır. Ancak onun bu bakış açısı asla yabancı düşmanlığı olarak yorumlanmamalıdır. Çünkü o, medeniyeti insanlığın ortak mirası olarak kabul eder ve bu mirasa her milletin katkısı olduğunu düşünür:

"Bugün bizim Avrupa medeniyeti dediğimiz esâsât, ilmî bir târifle Avrupa'ya has değil, bilâkis birkaç bin senelik beynelbeşer sa'yin bir muhasalasıdır. Bugünkü medeniyet cenuptan yavaş şimâle giderken birçok ırkların elinden geçmiş. Başka başka dinlere mensup milletlerin iştirakiyle yoğrulmuş ve bu gün Avrupa ve Amerika'nın şimâlinde son şekli ile tecelli bulunuyor. Bu nazariyeye göre medeniyet birdir ve beynelbeşerdir. Dîni ve ırkî mahiyetlerden âzâdedir." (Beyatlı, 1990: 263)

Edebiyatta, mimaride yerlilik arayışında olmasına rağmen ülkemizde yabancı eserlere asla zarar verilmemesi gerektiğini düşünür. Bu eserleri diğer milletlerin bize bıraktığı miraslar olarak görür. (Beyatlı, 1999: 40) O, bu bakış açısının bir yansıması olarak medeniyetin ürettiklerini almak konusunda endişe duymaz. Önemli olan bize ait olan ve sürekliliği temsil eden özün korunmasıdır. O, bütün bir millî hayatı, tarihin ve coğrafyanın sentezi olarak görür (Tanpınar, 2005: 25) ve onların mirasına sahip çıkar.

Yahya Kemal için coğrafya, şehir, vatan gibi mekâna işaret eden kavramlar millet ruhunun en önemli göstergelerindedir. Onun için İstanbul, tüm vatani temsil edecek özgünlük ve yetkinliktedir. Ona Türk ruhunu yansımalarını arar ve bulur. Onun "İstanbul sevgisi estetik plandan vatanın manevî çehresine doğru genişler" (Tanpınar, 2005: 351)

Şehir (ve mekânlar) Yahya Kemal şiiirinde bir kalkış noktası ve bir zemin arayışıdır. Şehir ve mekân bu şiiir evreninde sadece fizik birim değil daha ön-

ce ve ötede manevi bir iklim, bir ruh ve atmosferdir. Şehirlerin ve mekânların ruhuna dokunan şiir, onları adeta canlı bir organizma gibi anlamak ister. Şehir sadece binaları, yolları, sokakları, anıtsal yapıları ile varlık kazanmaz onda. Şehir bu fiziksel özellikleriyle birlikte hayat tarzı, tasavvur, ruh ve duygularla öne çıkarılır. (Alver, 2009: 58)

Avrupa macerasından sonra Edebiyat ve özellikle de şiir konusundaki düşünceleri de tamamen değişmiştir. Bu değişim dil konusundaki yeni düşünceleriyle başlar. Artık o, yaşayan Türkçe'nin peşindedir. Bu arayışında Heredia'nın etkisi büyüktür. *"Heredia'yı severken, eski Yunan ve Lâtin şiirinin zevkini almıştım. Öteden beri aradığım yeni Türkçe'nin yanına yaklaştığımın bu münâsebetle farkına vardım. Söylediğimiz Türkçe, eski Yunan ve Lâtin şiirindeki beyaz lisan gibi bir şeydi"* (Beyatlı, 1999: 108) diyerek bu etkilenmeyi açıkça ifade eder. Yahya Kemal için beyaz lisan yaşayan Türkçe'dir.

Dil onun için millet olma sürecinin en etkin dinamiklerinden biridir. Aynı dine inanmanın ve aynı dili konuşuyor olmanın önemine sürekli vurgu yapmıştır. O, Türkçe'nin *"Türkiye topraklarındaki güzelleşmesi tarihini adım adım tâkip ederek, milletimizin asırlar boyunca bu lisana verdiği güzellikteki sırları araştırmış, bulmuş ve onu terennüm etmiştir.* (Banarlı, 1997: 49) . Yukarıda da ifade edildiği gibi onun için dil soyut bir kavram değildir. Son dönemde sentetik bir hal alan mevcut edebiyat diline karşı yaşayan Türkçe'yi önerir. Kendisi bu dilin en güzel örneklerini verir. Onun için vatan Türkçe'nin konuşulduğu sınırlardan ibarettir:

"Bizi ezelden ebede kadar bir millet halinde koruyan, birbirimize bağlayan bu Türkçe'dir, bu bağ öyle mefîn bir bağdır ki vatanın hudutları koptuğu zaman bile kopmaz, hudutlar aşırı yine bizi birbirimize bağlı tutar; Türkçe'nin çekilmediği yerler vatandır, ancak çekildiği yerler vatanlıktan çıkar, vatanın kendi gövde ve ruhu Türkçe'dir." (Beyatlı, 2005: 83)

Şiirlerinde gelenek merkezî bir öneme sahiptir. Ancak onun yapmak istediği şey eskiyi olduğu gibi devam ettirmek değildir. Tanpınar'a göre onun yaptığı bir nevi Neo-klasisizm tecrübesiydi. O eski lisanı en güzel tarafıyla alıyor ve onunla çok yeni ve Avrupalı imajlar ihtiva eden yeni şiirler yazıyor (Tanpınar, 2005: 323); *tarihimizin ve dilimizin içinde, ârızî cereyanlara rağmen, haklı bir yığın reaksiyonun sarsıntılarına, derhal bir şey yapabilmek arzularının doğurduğu küçük ve büyük çalkantılara rağmen, kırılmış devamı yeniden kuruyordu.* (Tanpınar, 2005: 335) Nezihe Araz da, Yahya Kemal'i, bizim millî mazimizle zamanımız arasında bir "altın köprü" (Banarlı, 1997: 75) olarak görür.

Onun bütün şiirleri yenidir ancak özünde tarihten süzülüp gelen değişmeyen özü yani geleneği barındırır. Gelenek bu şiirde kurucu unsurdur. Tanpınar'ın ifade ettiği gibi *“Onun diliyle ve onun şiirine aksettiği için inkâr ve tefsir silsilesinde zaman zaman kaybettiğimiz bir dünyaya kavuştuk; eski ve artık hayatımız için lüzumsuz diye attığımız ve o yüzden fakirleştiğimiz şeylerin bizim için ebedî ve muasır kıymetler olduğunu öğrendik.”* (Tanpınar, 2005: 349) Yahya Kemal'in edebiyatta da yaptığı şey bir nevi *“öze dönüş”* hareketiydi. O öze dönüşü batılı yöntem ve kavramlarla eskinin tekrarına düşmeden yapabilmeyi başarabilmiştir.

MEDENİYET KURUCU BİR GÜÇ OLARAK DİN

Muhafazakâr düşünce açısından din toplumsal hayatın en önemli dinamiklerinden biridir. Her ne kadar muhafazakâr aydınların dine bakış açısı *“dini araçsallaştırdığı ve sekülerleştirdiği”* (Çağan, 2009: 87) iddiasıyla sorunlu bulunsa da aydınlanma düşüncesinin din karşısındaki olumsuz tutuma karşı attığı önem açısından din muhafazakâr düşüncenin önemli gösterenlerinden biridir. Dini referans almayan *“millî Türk”* kültürü inşa etme gayreti içerisinde olan Cumhuriyet'in lider kadrosu da, oluşturmak istedikleri kültürün kamusal alanından İslam'a referans yapan, yapılan bütün kurum, kural, ritüel ve simgeleri tasfiye etmeye yöneldiler. (Tezel, 2009: 34) Cumhuriyet idaresinin bu tutumu karşısında, zihinlerde saklı itirazlar olsa da yüksek sesle muhalefet yapmak iradesi neredeyse hiç kimse tarafından ortaya konulamamıştır. Dönem itibarıyla birçok aydın, iktidarı karşısına almak yerine en azından susarak iktidarın nimetlerinden faydalanmak gibi konformist bir tutum benimsemiştir. (Çağan, 2009: 92) Kısık sesle de olsa kısmen itirazda bulunanlar ise itirazlarını kültürel bir mecraaya çekerek karşılaşılabilecekleri sıkıntılardan kurtulmaya çalışmışlardır. (Çiğdem, 2009: 19) *“Eski”* olanın neredeyse her hücrelerine nüfuz eden *“din”* tamamen ortadan kaldırılmadan *“eskinin hayaleti”*nden kurtulmak mümkün görülmediği için dinin tasfiyesiyle ilgili çalışmalar çok sert bir şekilde uygulanmıştır.

“İktidarı elinde bulunduranların siyasî ve iktisadî ayrıcalıklarını meşurlaştırmak için kendisine başvurdukları bu “modernleştirme” programının uygulanabilmesi, onun önünde engel oluşturabilecek tüm geleneksel sosyal kurumların ve yapıların tasfiyesini zorunlu kılıyordu. Hem devletin oluşturmayı amaçladığı bu yeni insan ve yeni toplum projesinin ve hem de yeni siyasî seçkinlerin temsil ettiği iktisadî ve siyasî iktidarın mutlak bir güç olması engelleyecek ve yönetilenlere muhalefetlerini dayandıracakları kolektif

bir bilinç ve meşruluk sağlayacak temel potansiyel ve aktüel güç olarak reel dinin tasfiyesi ve yerine mevcut iktidar yapısı ve onun projesiyle çelişmeyecek yeni bir dinin, "akıl ve mantık dininin" tesis edilmesi, zorunlu olarak bu alana radikal bir müdahaleyi gerekli kılıyordu." (Özipek, 2009: 80)

Devrimlerin jakoben bir mantıkla toplumsal yapıya müdahalesi, toplumu yaşayan bir organizma gibi bir arada tutan ve bireye bir sığınak oluşturan ara kurumların tahrip edilmesi gibi bir tehlikeyi içinde barındırır. (Özipek, 2009: 69) Cumhuriyet'in modernleşme politikaları milleti bir arada tutan ara kurumların yıpranmasına sebep olabilecek radikalliktedir. Milletlerin tekevvününde başlıca amilin din olduğunu düşünen (Beyatlı, 1990: 125) Yahya Kemal'in din, tarih ve geleneğin millet oluşumundaki gücü üzerine söylemleri bu kapsamda değerlendirmek gerekmektedir.

"İstanbul'dan çıkarken dine karşı kafamda şedîd bir aksül'amel vardı" (Kemal, 1999: 102) diyen Yahya Kemal, bu uzun Avrupa hayâtından "*Müslümanlaşmış, kendi vatandaşlarım için fazla mütehassis bir rûha rüçû*" (Kemal, 1999: 125) ederek dönmüştür. Ona göre Türkler için İslâm, bulunduğu yeri vatan yapmanın gerekçesidir. (Kemal, 2005a: 165) Türk devletinin aslı olan Müslüman tabakanın hamuruyla tekrar yoğrulmadıkça (Kemal, 2005b: 70) sağlıklı bir şekilde yaşayamayacağına inanır ve Cumhuriyet kadrolarının din karşısındaki bu olumsuz tavırdan rahatsızlığını birçok yerde açıkça ifade eder. "*Biz ki minareler ve ağaçlar arasında ezan seslerini işiterek büyüydük. O mübarek muhitten çok sonra ayrıldık, biz böyle bir sabah namazında anne millete tekrar dönebiliriz. Fakat minaresiz ve ezansız semtlerde doğan, Frenk terbiyesiyle yetişen Türk çocukları dönecekleri yeri hatırlamayacaklar*" (Kemal, 2005a: 109) derken din konusundaki olumsuz tutumun ortaya çıkarabileceği sorunlar konusunda Türk aydınını açıkça uyarır.

Yahya Kemal'in din konusundaki bu tavrı muhafazakâr düşünce geleneği ile paralellik gösterir. Muhafazakâr aydınlar dinin insanları birleştiren rolüne ısrarla vurgu yapar. Onların bu bakış açıları dini araçsallaştırdıkları ve sekülerleştirdikleri gerekçesiyle eleştirilir. Yahya Kemal de dini araçsallaştırdığı ve estetik planda düşündüğü gerekçesiyle eleştirilir. Bu sebeple o, Beşir Ayvazoğlu tarafından eski medeniyetimize ve Müslüman Türk toplumuna Pier Loti gibi bakmakla (Ayvazoğlu, 1995: 41) suçlanır. Hilmi Yavuz'a göre Yahya Kemal'de "İslam'ın doğmasını değil estetiğini öne çıkarmaktan, İslam'ı büyük bir medeniyet olarak ürettiği artistik ve deruni deruni deneyimlerle tanımlamaktan" yanadır. (Yavuz, 1987: 94) Bu sebeple olsa gerek dine, itikat ve ilmihal yönünden

çok, cemaat ve atmosfer olarak önem verir. İslâm'ı temel kaynaklarından değil; Sinan'ın Süleymaniye'sinde, İtrî'nin Tekbir'inde, Yesarî'nin hat-tında arar. O, mücerret İslam'a karşı, yerli ve yaşayan İslâm'ı öne çıkarır. (Emre, 119, Bora, Türk Sağının Üç Hali, 86) Onun Cumhuriyet'in ilanından sonra tekke ve zaviyelerin kaldırılmasına karşı çıkmasında (Erol, 2009: 104) bu bakış açısının etkisi büyüktür.

“Yahya Kemal'e göre Türk, İslâmı birlikte tarih sahnesine çıktığı gibi medeniyet mefhumunu İslâmı birlikte kurmuştur. Çünkü Türk ruhu yalnızca kavmî bağlamıyla kaldığında, tarihte tutunabilmiş değildir.” (Yıldırım, 2009: 20) Müslümanlığı halkımızın saf ruhunun hem yapıcısı hem de sahih aynası (Tanpınar, 2001: 50) olarak görmüş ve bu devletin iki manevî temeli olarak Fatih'in Ayasofya minaresinden okuttuğu ezan ve Selim'in Hırka-i Saadet önünde okuttuğu Kur'ân'ı (Beyatlı, 2005a: 105) görmüştür.

Sonuç olarak Yahya Kemal, radikal değişim politikalarına karşı tedrici değişimi tercih etmesi, tarih ve gelenekle kurduğu ilişki biçimi, zaman algısı ve millet oluşumunda dine atfettiği önem dikkate alındığında muhafazakâr bir aydın olarak değerlendirilebilir. Ancak onun muhafazakâr tavır alışını daha çok kültürel sahada kendini göstermiş politik sahada belirgin bir yansıması olmamıştır. Bu durum devrin şartları ve kendi mizacıyla ilgili bir durumdur. Politik sahadaki muhafazakâr tavır alış bedel ödemeyi gerektiren bir tavır alıştır ve bu hiç de Yahya Kemal'in mizacına göre değildir. Bu bağlamda onun muhafazakârlığı “kültürel muhafazakârlık” olarak değerlendirilmelidir. Kültürel sahadaki duruşunun bile onun mizacındaki bir insan için cesaret isteyen bir duruş olduğu düşünülebilir.

O her ne kadar *“Millî şuura ermiş bir insana göre muhafazakârlık, liberalizm ve daha ileri fikirler arasında fark azdır”* (Kemal, 2005a: 58) dese de onun özellikle geleneği kavrayış biçimi, yaşadığı ve kendisinden sonraki dönem de birçok milliyetçi, mukaddesatçı, muhafazakâr ve aynı zamanda yüzünü Batı'ya dönmüş öbeklenmenin, politik organizasyonun, eğitim anlayışının, kimlik izharının biçimlenmesinde (Emre, 2009: 119) referans kaynağı olarak merkezi bir rol oynamıştır. Özgüven kaybına uğramış bir millete edebiyatta, mimaride ve genel olarak tarihte inkişaf eden Türk-lüğü, ona şeklini veren asıl özü dolayısıyla ruhunu arayıp bularak göstermiş ve özgüven aşlamıştır.

KAYNAKÇA

- ALVER, Köksal (2009), Yahya Kemal'in Şiirinde Şehir ve Mekân, Hece Dergisi, 'Bozgunda Bir Fetih Düşü' Yahya Kemal Beyatlı Özel Sayısı, Ankara
- ATAY, Tayfun (2009), Gelenekçilikle Karşı-Gelenekçiliğin Gelgitinde Türk "Gelenekçi Muhafazakârlığı, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık, İletişim Yayınları, İstanbul
- AYVAZOĞLU, Beşir (2009), Yahya Kemal, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık, İletişim Yayınları, İstanbul
- AYVAZOĞLU, Beşir (1995), Yahya Kemal, Eve Dönen Adam, Ötüken Yayınları, İstanbul
- AYVAZOĞLU, Beşir (1999), Yahya Kemal, Eve Dönen Adam, Ötüken Yayınları, İstanbul
- BANARLI, Nihad Sami(1997), Yahya Kemal Yaşarken, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul
- BEK, Kemal (2001), Yahya Kemal Beyatlı Yaşamı ve Yapıtlarını Okuma Kılavuzu, Tarih ve Özne Yayınları, İstanbul
- BENETON, Philippe (2007), Muhafazakârlık, çev. Cüneyt Akalın, İletişim Yayınları, İstanbul
- BEYATLI, Yahya Kemal (1989), Siyasi ve Edebi Portreler, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul
- BEYATLI, Yahya Kemal (1991), Târih Musâhabeleri, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul
- BEYATLI, Yahya Kemal (1999), Çocukluğum Gençliğim Siyâsi ve Edebî Hatıralarım, İstanbul Fetih Cemiyeti Hatıralarım, İstanbul
- BEYATLI, Yahya Kemal (2005), Edebiyata Dair, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul
- BEYATLI, Yahya Kemal (2005a), Aziz İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- BEYATLI, Yahya Kemal (2005b), Eğil Dağlar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- BEYATLI, Yahya Kemal (1990), Mektuplar Makaleler, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul
- BORA, Tanıl (2007), Türk Sağının Üç Hali, Birikim Yayınları, İstanbul
- BORA, Tanıl; Onaran, Burak (2009), Nostalji ve Muhafazakârlık "Mazi Cenneti" Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık, İletişim Yayınları, İstanbul
- ÇAĞAN, Kenan (2009), Milliyetçi Muhafazakârlık ve Yahya Kemal Düşüncesi, Hece Dergisi, 'Bozgunda Bir Fetih Düşü' Yahya Kemal Beyatlı Özel Sayısı, Ankara
- ÇİĞDEM, Ahmet (2009) Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık, İletişim Yayınları, İstanbul
- EROL, Murat (2009), İsim, Şehir ve Tarih Eşittir Yahya Kemal, Hece Dergisi, 'Bozgunda Bir Fetih Düşü' Yahya Kemal Beyatlı Özel Sayısı, Ankara

- FEDAİ, Celal (2009), Şiirin Rejenerasyonu Kürsüsünde Yahya Kemal'in Poetik Tercihi, 'Bozgunda Bir Fetih Düşü' Yahya Kemal Beyatlı Özel Sayısı, Ankara
- HİSAR, Abdülhak Şinasi (2006), Yahya Kemal'e Veda, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- İREM, Nazım (2009), Bir Değişim Siyaseti Olarak Türkiye'de Cumhuriyetçi Muhafazakârlık: Temel Kavramlar Üzerine Değerlendirmeler, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık, İletişim Yayınları, İstanbul
- KARADENİZ, Abdurrahim (2009), Yahya Kemal'in Tarih Perspektifine Dair Bazı Dikkatler, Hece Dergisi, 'Bozgunda Bir Fetih Düşü' Yahya Kemal Beyatlı Özel Sayısı, Ankara
- NARLI, Mehmet (2009), Yahya Kemal Havza Medeniyeti ve Nev-Yunanilik, Hece Dergisi, 'Bozgunda Bir Fetih Düşü' Yahya Kemal Beyatlı Özel Sayısı, Ankara
- NİSBET, Robert A. (2011), Muhafazakârlık: Düş ve Gerçek, çev. M. Fatih Serenli, Kudret Bülbül, Kadim Yayınları, Ankara
- ÖZİPEK, Bekir Berat (2009), Muhafazakârlık, Devrim ve Türkiye, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık, İletişim Yayınları, İstanbul
- ÖZİPEK, Bekir Berat (2011), Muhafazakârlık, Timaş Yayınları, İstanbul
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (2001), Yahya Kemal, Dergah Yayınları, İstanbul
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (2002), Mücevherlerin Sırrı, Haz. İ. Dirin, T. Anar, Ş. Özdemir, YKY, İstanbul
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (2005), Yahya Kemal Hakkında, Edebiyat Üzerine Makaleler, Dergah Yayınları, İstanbul
- TAŞDELEN, Vefa (2009), Yahya Kemal'in Şiirlerinde Zaman, Hece Dergisi, 'Bozgunda Bir Fetih Düşü' Yahya Kemal Beyatlı Özel Sayısı, Ankara
- TEZEL, Yahya Sezai (2009), Tanzimat Sonrası İmparatorluk ve Cumhuriyet Türkiye'sinde "Muhafazakârlık" Sorunsalı: Devamlılıklar Değişmeler ve Kırılmalar, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık, İletişim Yayınları, İstanbul
- URGAN, Mina (1999), Bir Dinozorun Anıları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- YALSIZUÇANLAR, Sadık (2009), İhtiyar Şarkın Son Firarisi/Saraydaki Dergâhın Son Şairi, 'Bozgunda Bir Fetih Düşü' Yahya Kemal Beyatlı Özel Sayısı, Ankara
- YAVUZ, Hilmi (1987), Yazın Üzerine, Bağlam Yayınları, İstanbul
- YILDIRIM, Ercan (2009), Türk Ruhu ve Cumhuriyet Kültürü Arasında Sahiciliği Yakalayamayan Şair: Yahya Kemal, Hece Dergisi, 'Bozgunda Bir Fetih Düşü' Yahya Kemal Beyatlı Özel Sayısı, Ankara

